

Absztrakt

A büntetőjog szaknyelvi terminológiája a XIX. század első felében gyors fejlődés során alakult ki és a század végére elnyerte a ma is ismert tartalmát. A XX. században a tágabb értelemben vett büntetőjog szabályozása folyamatosan változott, de terminológiai szempontból nem sok módosítás történt. A változások inkább politikai okokra vezethetők vissza. Az elmúlt huszonöt évben azonban ismét élénk kodifikációs munka folyt és ezúttal terminológiai kérdések is felvetődtek a büntető anyagi jog, eljárási jog és végrehajtási jog szabályozásában. A jogalkotást a múltba való visszatekintés, a tartalmi és terminológiai egységesítés és egyszerűsítés és a terminológiai tudatosság vezette.

Kulcsszavak: nyelvújítás, büntetőjog, büntetőeljárás jog, bűnügyi tudományok, terminológiai készenlét, terminológiai tudatosság, egységesítés

Abstract

The terminology of criminal law developed quickly in the first half of the 19th century and reached its presently known form and content by the end of the century. The regulation of the wider criminal law changed many times throughout the 20th century, but not many changes happened with regard to terminology. The changes were mainly due to political reasons. However, in the past 25 years active codification procedures were conducted and this time some terminology issues were raised in the field of criminal law, criminal procedure law and prison law. Codification was inspired by achievements of the past, and its goal was material and terminology unification and simplification with the approach of terminology consciousness.

Keywords: language reform, criminal law, criminal procedure law, criminal sciences, terminology awareness, terminology consciousness, unification

1. Bevezetés

Váratlan kihívásokkal találkozok a bűnügyi tudományok művelője akkor, amikor a gyakran forgatott büntetőjogi, büntető eljárásjogi és büntetés-végrehajtási kódexeket nem a szokásos módon, hanem nyelvi szempontból vizsgálja. Kivételes is ez a helyzet azonban, hiszen lehetőséget ad a jól ismert törvények más, sajátos szempontból történő alapos áttekintésére, ami sajátos összefüggések felfedezésére és egy kivételes időutazásra viszi a kutatót.

Tanulmányomban a magyar büntetőjogi nyelv és terminológia kialakulását, fejlődését és jelenlegi helyzetét vizsgálom. A „büntetőjog” kifejezés a kutatásom során a tágabb értelemben vett büntetőjogot, azaz a bűnügyi tudományok egészét jelentette, ide értve a büntető anyagi, eljárási és végrehajtási jogot is, és ez nincs másképp a kutatást összefoglaló írásban sem.

A kutatás legfőbb kérdése az volt, hogy (i) szükség van-e nyelvújításra a magyar büntetőjog területén, továbbá ha nem, akkor (ii) szükséges-e a büntetőjogi terminológia bármilyen

felülvizsgálata, modernizálása. Hipotézisem a kutatás elején az volt, hogy nincs nyelvújítási kényszer a büntetőjogban, ezt a kutatás végeztével jórészt igazolva láttam azzal, hogy a terminológiával kapcsolatban mégis mindig szükség van bizonyos változtatásokra a jogalkotás és a jogalkalmazás egységesítése, egyszerűsítése érdekében.

2. A nyelvújítás

A nyelvújítás alapvetően a nyelv olyan jellegű megújítását jelenti, amelyben a könnyebb és remélhetőleg jobban elterjedő nyelvhasználat elősegítése érdekében történnek változtatások, új szavak keletkeznek, régi szavak eltűnnek, érthetőbb, egyszerűbb szókapcsolatok alakulnak ki, egyszerűbben használható kifejezések honosodnak meg a nyelvben.

A nyelvújítás, amely az 1700-as évek végén, 1800-as években zajlott, kezdetben nem kifejezetten a szaknyelvi terminológia megújítására szolgált, ezért a büntetőjog kapcsán sem nyújt igazán támaszt a korai források tanulmányozása. Nem felejtethetjük el azonban azt, hogy a nyelvújítás során alkalmazott megközelítési módok – a régi kifejezések felelevenítése, a latin/német kifejezések átvétele és a tükörfordítás – nagy hatással voltak később a jogi terminológia kialakítására is.¹

A fenti megállapítások ellenére sem jelenthetjük ki azonban azt, hogy a nyelvújítás nem volt hatással a büntetőjogra. Bár a nyelvújítás kifejezetten nem érintette a szaknyelvi terminológiát, mégis találunk néhány olyan kifejezést, ami értelemszerűen a büntetőjogi terminológia része lett: *fegyenc, börtön, bűn* és annak összetett szóváltozatai (*bűnpör, büntettes, bűnügy, bűnjel* stb.), *fegyház, halálbüntetés, indíték* stb.²

Az is egyértelmű, hogy a magyar nyelvet, a magyar nyelv használatát ösztönző mozgalom egyre népszerűbbé tette anyanyelvünket. A magyar nyelv egyre általánosabbá, egyre inkább elfogadottá, használttá vált a mindennapokban. Ez a hatás begyűrűzött a szaknyelvekbe is. A nyelvújítási mozgalom támogatói azt várták, hogy a következő évtizedekben a magyar nyelv ismerete és használata jelentősen és gyorsan nő majd. Ez a várakozás a büntetőjogi kodifikációs folyamatban részt vevő jogtudósok között is megjelent. A magyar büntetőeljárás szabályait összefoglaló tervezet megalkotásánál, a kodifikálandó szabályok körének meghatározásánál felmerülő egyik fontos kérdés az esküdszék intézményéhez kapcsolódott. Mivel a cél az volt, hogy a büntetőjogot magyar nyelven kodifikálják és az eljárásokat a jövőben magyar nyelven folytassák, az egyik legfőbb aggály a társadalom nyelvhasználatával kapcsolatban fogalmazódott meg: vajon mennyire értik majd meg a magyar nyelven folyó eljárást a felállítandó esküdszék tagjai.³

A magyar büntetőjogi szaknyelv a maga hagyományos értelmében nem tekint vissza nagyon-nagyon régmúltra, hiszen tulajdonképpen csak az 1800-as évek elejétől beszélhetünk valódi magyar nyelvű büntetőjogi szabályozásról.

3. A büntetőjog nyelve

¹ Vö. SZÉP Beáta: Adalékok a magyar jogi szaknyelv kialakulásának történetéhez. *Magyar Nyelvőr*, 2009/3. 310–313.

² Lásd: SZILY Kálmán: *A magyar nyelvújítás szótára. A kedveltebb képzők és képzésmódok jegyzékével*. Budapest, Hornyánszki Viktor kiadása, 1902.

³ FAYER László: *Bűnvádi eljárásunk reformjához*. Budapest, Franklin-Társulat Könyvnyomdája, 1884, 69–84. CSEMEGI Károly: *A bűnvádi eljárás tervezetének indokai*. Budapest, Pesti Könyvnyomda Részvény-Társaság, 1882, 55.

3.1. Latinul vagy magyarul? A XIX. század dilemmái

A büntetőjog nyelve hazánkban a kezdetek óta a latin volt. Latinul jelentek meg Szent István dekrétumai, Nagy Lajos törvényei, más uralkodók dekrétumai, a különböző törvénycikkek. Werbőczy István Tripartituma, az a nagy jelentőségű és nagy hatású munka, ami 1517-ben összefoglalta a hazánkban hatályban lévő jogszabályokat, ugyancsak latinul jelent meg. Ebből a szempontból igazán magyar nyelvű gyökerei a magyar nyelvű büntetőjogi szabályozásnak nem voltak. A három nagy büntetőjogi jogterület a Reformkorig nem is különült el a szabályozásokban. A források mégis megemlítik, hogy a mindennapokban szükségszerűen mégiscsak létezett egymás mellett egy időben a latin és a magyar büntetőjogi terminológia.⁴ Ez egyre inkább így volt, ahogy közeledett a reformkor. A büntetőjogról szóló diskurzusok is egyre inkább magyarul zajlottak, és természetesen a nyelvhasználat elterjedéséhez a nyelvújítási mozgalom is hozzájárult.

A magánjog területén a magyar nyelv használatát érintő nyelvújítás hamarabb eredményre vezetett, mint a büntetőjogban. A magyar nyelv használatáról szóló 1805. évi IV. törvénycikk előírta a magyar nyelv használatát – helyenként a latinnal párhuzamosan – a hivatalos eljárásokban.⁵ Az 1830-as évek közepére általánosan elterjedt a magyar nyelv alkalmazása. 1836-tól az Ítéletábrák is magyarul fogalmazta meg ítéleteit.⁶ Hozzájárult a jogi szaknyelv fejlődéséhez, elterjedéséhez az is, hogy 1844-től az Országgyűlés magyar nyelven alkotott törvényt,⁷ az iskolákban a közoktatás nyelve a magyar lett,⁸ a pesti jogi kar pedig – a büntetőjog és a bányajog kivételével – minden jogi tárgyat magyar nyelven oktatott. A magyar nyelvű oktatás 1845-től a két említett területen is elkezdődött.⁹

A magyar büntetőjogi terminológia tényleges kialakulásának kezdetét keresve az 1840-es évekig kell visszanyúlnunk. Természetesen a magyar jogtudósok ezt megelőzően sem tétlenkedtek, de mivel a magyar büntetőjognak nem volt egységes magyar szókincse, külföldi, elsősorban nyugat-európai és észak-amerikai büntetőjogi, börtönügyi megoldásokat, példákat vizsgálva, szakirodalmat fordítva igyekeztek olyan megfelelő magyar szakkifejezéseket találni, adott esetben kitalálni, amelyek képesek visszaadni a tárgyalt jogintézmények tényleges tartalmát.¹⁰ A magyar nyelvű büntetőjogi szakirodalom megjelenése is az 1830-as évek közepére tehető.¹¹

⁴ SZÉP i.m. 316.

⁵ A magyar nyelvről szóló 1805. évi IV. törvény <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=80500004.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1805> (2023. 05. 19.)

⁶ A magyar nyelvről szóló 1836. évi III. tc. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=83600003.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1836> (2023. 05. 19.)

⁷ A magyar nyelv és nemzetiségről 1844. évi II. tc. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=84400002.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D27> (2023. 05. 19.) 2. § „A törvénycikkek valamint már a jelen országgyűlésen is egyedül magyar nyelven alkottattak és erősítették meg: úgy ezentúl is mind alkottatni, mind királyi kegyelmes jóváhagyással megerősítettetni egyedül magyar nyelven fognak.”

⁸ Uo. 9. § „Ő Felsője méltóztatott kegyelmesen rendeléseket tenni már az iránt is, hogy az ország határain belőli iskolákban közoktatási nyelv a magyar legyen.”

⁹ NÓTÁRI Tamás: Megjegyzések a magyar jogi műnyelv kialakulásának törvényi hátteréhez. *Glossa Iuridica*. 2014/1, 132–138.

¹⁰ Részletesen lásd: LŐRINCZ József – MEZEY Barna: *A magyar börtönügy története*. Budapest, Dialóg Campus, 2019, 79–80.

¹¹ FINKEY Ferencz: *A magyar büntetőjog tankönyve*. Budapest, Politzer Zsigmond és fia könyvkereskedése, 1902, 89.

1840 után történt végre olyan esemény a magyar büntetőjogi kodifikációban, amely a büntetőjog magyar nyelven történő alkalmazása szempontjából végül jelentősnek bizonyult. 1840-ben az V. számú törvénycikkkel elhatározták a büntetőjogi terület magyar nyelvű szabályainak létrehozását.¹² „Ezen választmány, tekintetbe vévén a külföld jelesebb büntető s javító börtöneinek elrendezését, javaslatot készítsen az Ország különös körülményeihez képest azon rendszernek legcélszerűsőbb módon mi alakban lehető alkalmazása – az e végből szükséges fogházaknak hol, mennyi számban s mi módon felállítása – azoknak felállítására, belső igazgatására s fentartására megkívántató költségeknek a lehetőségig közelítő kiszámítása felől, s az iránt is, hogy azon költségek honnan fedeztessenek? egyszersmind pedig javaslatot készítsen a felől, hogy a most említett börtöni s javító intézet mellett a büntetések törvényes céljának elérése végett gyakorlati alkalmaztatás tekintetében, az 1827-ik évi országgyűlésről kiküldött országos választmány által javaslatképpen bemutatott büntető-törvénykönyvnek tökéletesítésére mik kívántatnak? s mind ezekről készítendő munkálatát a legközelebbi országgyűlésnek okvetetlenül bemutatni köteleztessék.” Ez azt jelenti, hogy kifejezetten az volt a cél, hogy a három ide tartozó terület, az anyagi jog, az eljárási jog, és akkori kifejezéssel élve a börtönügy szabályozását magyar nyelven kodifikálják. Bár szinte semmilyen kodifikációs előzményre nem támaszkodhattak,¹³ hatalmas lendülettel indultak meg a munkálatok, Deák Ferenc vezette elsősorban a kodifikációt, különösen az anyagi jog területén, az ehhez kapcsolódó javaslat szinte teljes egészében az ő munkája.¹⁴ 1843-ra elkészültek azok a törvényjavaslatok, amelyek mindhárom területet felölelték. Visszatekintve és a korabeli források alapján is nagy ívű, modern, klasszikus jogszabály-tervezetekről van szó.¹⁵ Nem váltak végül törvényé, nem fogadták el őket, ennek ellenére a magyar büntetőjogi szabályozás és egyébként a magyar büntetőjogi jogalkalmazás egyik legfontosabb előfutáraként tekintünk rájuk. A XX. század első felének neves jogtudósa, Finkey Ferencz szerint „az 1832–1848-ig terjedő dicsőségteljes reformkorszak egyszersmind büntetőjogunk fellendülésének, a magyar büntető jogtudomány megalakulásának korszaka, büntetőjogi codificatióknak pedig fénykora, melynek eredménye az európai híré 1843-iki javaslat.”¹⁶

Bár a szabadságharc és az azt követő fordulat befolyásolta a magyar jogi szabályozás alakulását is, de innen már tulajdonképpen nem volt visszaút, újabb kodifikációs munkák kezdődtek, és jórészt az 1843-as javaslatokra építkezve kidolgozták végül a Büntető Törvénykönyvről szóló 1878. évi V. törvénycikket, a Csemegi-kódexet, majd a Bűnvádi perrendtartásról szóló az 1896. évi XXXIII. törvénycikket (a továbbiakban: Bp.). A század végére tehát elfogadtak és ki is hirdettek két olyan jogszabályt, amire nagyon-nagyon sokat vártak a bűnügyi tudományok művelői. A börtönügy egyelőre nem kapott saját törvénykönyvet, a szankciók végrehajtásának szabályait a Csemegi-kódex és a Bp. tartalmazták.

Az utóbbit tekintve Finkey írta 1903-ban, hogy a bűnvádi perrendtartás számtalan erénye dicsőítendő, mégis „sok helyt a szövegezés homályos, néhol nem magyaros és terjengős”,¹⁷

¹² 1840. évi V. törvénycikk a büntető- s javító-rendszer kidolgozására országos választmány küldetik ki <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=84000005.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1840> (2023. 05. 19.)

¹³ BATÓ Szilvia: *A büntetési rendszer átalakításának megjelenése Kossuth Lajos Pesti Hírlapjában (1841–1844)*. Budapest, Pólay Elemér Alapítvány, 2010.

¹⁴ FINKEY Ferenc: *Az 1843-i büntetőjogi javaslatok száz év távlatából*. Budapest, A Magyar Tudományos Akadémia Kiadása, 1942, 7–8.

¹⁵ Uo. 16.

¹⁶ FINKEY (1902) i.m. 68.

¹⁷ FINKEY Ferenc: *A magyar büntető eljárás tankönyve*. Budapest, Politzer Zsigmond és fia kiadása, 1903, 40.

magyartalan, kificamodott mondatokkal teli, „a mi számos controversiára adott okot az életbelépés első éveiben”,¹⁸ helyenként kétségbe vonva a szabályozás valódi értelmét.

Mások szerint ugyanakkor „a Csemegi-kódex mély nyomokat hagyott a magyar jogi gondolkodásban. Számos jogászévfolyam, három teljes nemzedék tanulta a szövegét, sajátította el a szemléletét. Innen tanulta a tömör jogi fogalmazást, és sajátította el a jogász absztraháló készséget. Számos törvényi szövegrész még ma is fülünkbe cseng, és hat a magyar jogi nyelvre.”¹⁹

A büntetőjogi szaknyelv terén a magyarosítás, a magyar nyelvű jogszabályalkotás kapcsán finomításokra volt szükség. A büntetőjogi terminológia ugyanakkor jórészt kialakult a XX. század elejére. A kifejezések, amelyeket az említett jogszabályokban olvashatunk, szinte ugyanolyanok, mint ma. Természetesen régiesnek minősíthetjük a törvénycikk CZ-vel való írásmódját, és az egyéb írásbeli, megjelenésbeli és nyelvtani szabályok alkalmazását, de közelebbről vizsgálva a jogszabályokat kijelenthetjük, hogy elsősorban ezek voltak azok, amelyek a további fejlődés során változtak, nem maga a terminológia.

A kutatás további részét tekintve felmerül a kérdés, hogy ha a büntetőjogi terminológia alapjai már a XX. század elején kialakultak, a XIX. század során a jogtudósok kidolgozták a szükséges szakkifejezéseket, vagyis tulajdonképpen létrehozták, megújították a büntetőjogi szaknyelvet, akkor milyen további nyelvújítási igényről, vagy terminológiai kérdésekről folyhat további kutatás.

Véleményem szerint a klasszikus értelemben vett nyelvújításra a büntetőjog területén a Csemegi-kódex és a Bp. fényében, illetve a büntetőjogi szabályok régre visszanyúló kidolgozása után nincs szükség. Ez azonban nem a szakkifejezések teljes változatlanságát jelenti. Vannak olyan kifejezések, amik megváltoztak, *börtönügy* helyett *büntetés-végrehajtást* mondunk már, *bűnvádi perrendtartás* helyett *büntetőeljárási törvényt*. Vannak olyan jogintézmények, amelyek újonnan alakultak ki és saját szakkifejezéseket igényeltek. Vannak továbbá olyan területek is, amelyek a társadalmi, politikai és jogi fejlődés során, nemzetközi hatásra jelennek meg új szabályozási területként, amelyek magyar terminológiáját az idegen nyelvű forrásokkal harmonizálva kell kidolgozni.

3.2. A XX. század során bekövetkezett változások

A XIX. század végén elfogadott büntetőjogi tárgyú törvénycikkék hosszú évtizedekig hatályban voltak. A Bp-t 1951-ben váltotta fel a II. Bűnvádi perrendtartás, a Csemegi-kódex pedig még ennél is tovább volt irányadó: általános része 1951-ig, különös része pedig 1962-ig maradt hatályban. A büntetőjog szabályozása fejlődött, de változás alapvetően szakmai, és nem terminológiai szempontból történt.

Vannak olyan kifejezések, amelyek a XIX. század végén részei voltak a szabályozásnak, később azonban kikoptak belőle: ennek azonban elsődleges oka a jogintézmény megszűnése, nem a szó eltűnése, helyettesítése. Nincs már vizsgálóbíró, nincs esküdtszék, nincs kihágás, mert változott a szabályozás, de a szavak megmaradtak, nyelvi módosításukra nem volt szükség.

A szóhasználat változásai tekintetében a politikai célú vagy politikai okokból történt módosítások voltak azok, amelyek véleményem szerint ebben az időben inkább alakították a büntetőjog terminológiáját, mint a tényleges szükségszerűségek. A bírósági szervezetrendszer 1949-ben, a régi Alkotmány megalkotásával és a közigazgatási rendszer átalakításával teljes

¹⁸ Uo.

¹⁹ LŐRINCZ – MEZEY i.m. 109.

megnevezésbeli változtatáson esett át: a Kúria Legfelsőbb Bíróság lett, az ítélőtábla felsőbbíróság, a törvényszék megyei bíróság, a járásbíróság városi bíróság.

A *bűnvádi perrendtartás* megnevezés 1962-ben *büntetőeljárás*i törvényre változott, azt jelezve ezzel, hogy a nyomozás a bírósági eljárással egyenértékű eljárási szakasz, amit a törvény nevében is igyekeztek kifejezni.²⁰ A büntetőjogi és a büntetőeljárás jogi terminológia együtt változott, például a büntett–vétség fogalompár újabb tisztázásakor, az 1970-es években *büntetti és vétségi eljárást* is kialakítottak az új büntetőeljárás törvényben. A szocialista időszak alatt a büntetés-végrehajtás önálló szabályozására is sor került.

Érdekes módon a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: régi Be.) megalkotásakor a kodifikátorok új alapokra kívánták helyezni a büntetőjogi felelősségre vonást és a Bp. szabályozásából merítettek ihletet, sőt, sok szempontból a Bp. szabályozását vették alapul. A jogalkotói indokolás szerint „a törvény feléleszt néhányat az 1896. évi XXXIII. törvénynek a második világháborút követően indokolatlanul mellőzött elvei és intézményei közül”, míg más, a Be. rendszerében jól működő elveket az azokat támogató politikai rendszer megítélése ellenére megőriz.²¹ A büntetőpolitika irányát ily módon meghatározó döntés terminológiai változások sokaságát hozta magával.

Az új törvény régi-új jogorvoslati rendszere nem csak a szabályrendszert, hanem az intézményrendszert is érintette, ugyanis – néhány év elteltével – visszaállították a bírósági szervezetrendszer régi megnevezéseit. Ennek szimbolikus jelentősége van, ami a szocialista időszak politikai nézeteivel, illetve politikai motivációjú módosításaival kapcsolatos szakítást jelenti.

3.3. A mai terminológia kialakulása és alakulása

A büntetőjog területét érintő jogalkotási hullám legutóbbi tetőzésekor, a 2010-es években a teljes büntetőjogi szabályrendszer revíziójára sor került. 2012-ben új Btk.-t, 2013-ban új Bv-törvényt, 2017-ben pedig új Be.-t fogadott el az Országgyűlés.²² A jogalkotási folyamat egyik érdekessége a jogalkotó által tanúsított terminológiai tudatosság, amelyet a törvények indokolásaiban is megtalálunk. A jogalkotó elsősorban a terminológia egységesítése érdekében tett változtatásokat a büntetőjogi és eljárási jogi szabályozásban.

Bizonyos módosítások azért történtek, hogy a Btk-n belül egymással harmóniában legyenek a kifejezések, illetve azért, hogy a más törvényekben található szabályoknak és szóhasználatnak megfeleljenek. Ilyen egyébként a büntető törvénykönyvben számos esetben előfordult (*különleges, adat, kulturális javak, egyes kerettényállások*).

Jellemző a nemzetközi kötelezettségeknek való megfelelés érdekében bevezetett módosítás, például akkor, ha egy-egy nemzetközi szerződés bizonyos terminológiát alkalmaz egy-egy bűncselekmény megjelölésére. Ez nem pusztán fordítási kérdés, hiszen nem csak arról van szó, hogy egy-egy kifejezést hogyan fordít a fordító, hanem arról, hogy tulajdonképpen mit takar maga a tényállás, ezért szükség esetén a szabályozást is módosítja a hazai jogalkotó. A Be.-ben érdekes változásokat figyelhetünk meg a terminológiai tudatosság kapcsán. Vannak olyan

²⁰ KIRÁLY Tibor: *Büntetőeljárás jog*. Budapest, Osiris, 2008, 70.

²¹ Lásd a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény jogalkotói indokolását. <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/4/id/99800019.TVI/> (2023. 05. 10.)

²² A büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.), a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: bv-törvény) és a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.).

kifejezések, amelyeket a régi Be.-ből nem vett át a jogalkotó, bizonyos területeket pedig másképp nevez.

A korábbi *titkos információgyűjtés* jelenlegi megnevezése *leplezett eszközök alkalmazása*. Ez látszólag csak terminológiai változtatás, de véleményem szerint az új kifejezések a jogalkotó szándékait, az adott jogintézményről vallott felfogását is kifejezik. Felfedezhetünk olyan érdekes finomításokat is, amelyek terminológiai szempontból valóban indokoltak lehetnek. A Bp. óta *előzetes letartóztatásnak* hívott eljárási kényszerintézkedést egyszerűen *letartóztatásnak* hívja a törvény. „Az előzetes letartóztatás elnevezése a kényszerintézkedés pontosabb megjelölése érdekében letartóztatásra változik.”²³ Az indok az az, hogy nem előzetes, hiszen nincs letartóztatásnak nevezett másik jogintézmény a Be.-ben, így ésszerűtlen lehetne *előzetes* letartóztatásról rendelkezni. Tehát ha *előzetes fogvatartásnak* hívnák, akkor lehet, hogy az terminológiai indokolt lenne.

A régi *házkutatás* most már csak *kutatás*, és magában foglalja a motozást is. Azért szüntették meg a 'ház' előtagot, mert a jogalkotó rámutatott arra, hogy tulajdonképpen nem csak a házat lehetett átkutatni akkor sem, amikor ez volt a megnevezése, hanem a hozzá tartozó bekerített helyet és egyéb helyiségeket. „A terminológia megváltoztatása igazodik a kényszerintézkedés tartalmához.”²⁴ Úgy tekinthetünk tehát e változásokra, mint terminológiai ésszerűsítés eredményeire. Ez egyébként az egyik célja volt ennek a tervezetnek.

Egy további példa az eljárás során folytatott, gyógyító jellegű kényszerintézkedéssel kapcsolatos. A *kényszergyógykezelés* az intézkedés, de a büntetőeljárás során – a régi Be. szóhasználatával – *ideiglenes kényszergyógykezelés* volt elrendelhető. Ma a Be. ezt *előzetes kényszergyógykezelésnek* hívja. Ez a letartóztatással kapcsolatban megállapított terminológiai módosítások ellentéte, hiszen itt később valóban várható kényszergyógykezelés, ezért indokolt lehet az *előzetes* jelző használata, és jobb választás, mint az *ideiglenes*, ami a *végleges* intézkedés ellentétéként fogalmilag nem is állja meg a helyét.

A fenti nyelvi kérdések jól példázzák a büntetőeljárási törvény kodifikációja során felmerült terminológiai dilemmákat és az azokra adott válaszokat. Véleményem szerint azonban ezt nyelvújításnak nem tekinthetjük, legfeljebb terminológiai pontosításnak.

A terminológiai tudatosság szerepe leginkább a büntetőjogra ható nemzetközi hatások kezelése kapcsán válik jelentőssé. Fontos kérdés a nemzetközi (elsősorban európai és uniós) szabályozás megfeleltethetősége a magyar jogintézményeknek, az, hogy a különböző joganyagok fordítása során választott terminológia mennyire határozza meg a magyar büntetőjogot, illetve mennyire határozza meg azt, hogy a jogalkotó eleget tesz-e az átültetési kötelezettségeinek. Az angolszász jogrendszer eltérő büntetőjogi felfogása miatt nehéz az egyes jogintézményeket egymásnak megfeleltetni, időnként azért, mert a hazai jogunk nem tartalmaz minden olyan jogintézményt, amely az angolszász büntetőjogban megjelenik. Nem mindegy az sem, hogy a meglévő fogalmakat hogyan feleltetjük meg egymásnak az európai uniós joganyagok átvétele. A *victim* kifejezés fordítása során nagy felelősség terheli a fordítót akkor, amikor dönt, hogy a *sértett* vagy az *áldozat* a megfelelő terminus, hiszen a két fogalom nem fedi egymást.²⁵

²³ Lásd a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény jogalkotói indokolását.

²⁴ Uo.

²⁵ A Council Framework Decision of 15 March 2001 on the standing of victims in criminal proceedings esetében a fordításban 'sértett jogai' szerepel, míg a felváltásáról szóló, tíz évvel később elfogadott irányelv, a Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime magyar fordításában már az 'áldozatok jogairól' esik szó. A terminológiai különbség egyébként helyes és indokolt, tükrözi a bűncselekmények áldozatainak jogaival kapcsolatos hazai felfogásbeli előrelépést is.

A terminológiai tudatosság akkor is fontos, amikor magyar jogszabályt fordítanak idegen nyelvre, sőt, ez esetben a fordító jogi szaktudására és szakértelmére is nagy szükség van. A büntetőeljárás szabályozás régóta rendelkezik például a *bíróság elé állítás* szabályairól. Ez a kifejezés azonban a szaknyelvben nem azt a köznyelvi tartalmat takarja, amikor a terhelt ténylegesen megjelenik a bíróság előtt. Valójában egy külön eljárásra utal, azt a gyorsított eljárás jelenti, amikor a bizonyítékok birtokában, tettenérés vagy beismerő vallomás nyomán rövid nyomozás után az ügyész a bíróság elé viszi a terheltet. Szakértelem és a kontextus megfelelő ismerete nélkül a fordító tévútra juthat a fordítás során, ezért a terminológia helyes meghatározásához a fordító szakmai és nyelvi tudatossága is elengedhetetlen.

4. Terminológiai készenlét

A kifejtettekre tekintettel véleményem szerint nincs szükség a klasszikus értelemben vett nyelvújításra a büntetőjog területén. Hiszem azonban, hogy a büntetőjogi szaknyelv területén a terminológiai kihívások kezeléséhez *terminológiai készenlét* szükséges, amely lehetővé teszi a gyors és szakszerű problémamegoldást.

Megfelelő, egységes, szakmailag helyes terminológiai stratégia kidolgozása, a terminológusok jogi szakmai és nyelvi felkészültsége és folyamatos képzése lehet ennek a kulcsa, amely segít az újonnan felmerülő terminológiai kérdések hatékony megválaszolásában.

5. Összegzés

A nyelvhasználat egyszerűsítésének, a szaknyelv közérthetőbbé tételének igénye elfogadható, de kérdés, hogy az államnak érdeke-e a büntetőjogi szabályok egyszerűsítése és közérthetőbbé tétele. Szükség van a hatályos szabályozás módosítására annak érdekében, hogy a büntetőjog közérthetőbb legyen? Aligha.

A tényállások megfogalmazása folyamatosan egyszerűsödött az elmúlt százötven évben. Az *emberölés* tényállása ma már egyszerűbb nem is lehetne: „Aki mást megöl, emberölést követ el”.²⁶ A Csemegi-kódex ezt hosszabban fogalmazta meg: „A ki embert előre megfontolt szándékból megöl: a gyilkosság büntettét követi el, és halállal büntetendő. [...] A ki embert szándékosan megöl, ha szándékát nem előre fontolta meg: a szándékos emberölés büntettét követi el, és tiz évtől tizenöt évig terjedhető fegyházzal büntetendő.”²⁷ A *lopás* tényállásának megfogalmazása egyszerűsödött az idők folyamán úgy, hogy a lényegi elemeit nem veszítette el. Korábban így rendelkeztek róla: „A ki idegen ingó dolgot másnak birtokából vagy birlalatából, annak beleegyezése nélkül, azon czélből vesz el, hogy azt jogtalanul eltulajdonítsa, lopást követ el.”²⁸ Jelenleg így szól: „Aki idegen dolgot mástól azért vesz el, hogy azt jogtalanul eltulajdonítsa, lopást követ el.”²⁹ A mai szövegezés 1961 óta változatlan. A hatályos Btk. tényállásait nehéz úgy megfogalmazni, hogy a büntetőjog céljai, a tényállások tartalma ne sérüljön. Ám szükség van vajon magyarázó, empatikus, a társadalom nem jogász tagjának szóló megfogalmazásra? Véleményem szerint nincs, mert ezzel a jogszabály elveszíteni normajellegét.

²⁶ Btk. 160. §

²⁷ Csemegi-kódex 278-279. §

²⁸ Csemegi-kódex 333. §

²⁹ Btk. 370. §

A jogi szaknyelv³⁰ csoportnyelv, és annak egy része, a büntetőjogi terminológia rétegnyelv, mind szókészletében, mind kifejezéstárában különbözik a köznyelvtől és a jogi szaknyelv egyéb területeitől. Ennek megfelelően büntetőjogi jogszabály a társadalom egésze számára nem feltétlenül könnyű olvasmány, viszont a szabályozás céljának megfelel. Vannak rendelkezések, amelyeket nem lehet másképp, akár egyszerűbben kifejezni, mert a szövegezés módosítása épp körülményesebb megfogalmazással és bizonyos esetekben a jogszabály lényegének elvesztésével járna. A büntetőjog szabályainak közérthetőbbé tétele a társadalmi tájékoztatás, képzés, és a jogalkalmazás feladata.

A nyelv és a büntetőjogi szaknyelv állandó kölcsönhatásban állnak. A nyelvújítás előkészítette a büntetőjogi szaknyelv kidolgozásának folyamatát. A nyelvhasználat egyszerűsítésével a szaknyelvi terminológia kidolgozása is könnyebbé vált. Ám nem csak a köznyelv hat a szaknyelvre (lásd 1. pont), ez visszafelé is igaz. A mindennapi beszédben teljes természetességgel használunk számos olyan kifejezést, ami a régi büntetőjogból ered. *Lebilincselő* az érdekes előadás, bár a bilincs a rab visszatartására szolgált már a középkorban is; a kitartó ember *körömszakadtáig küzd*, ami a régi kínvallató eszköz, a körömszorító elnevezéséből ered; hasonló kínvalló módszer volt a megfeszítés, aminek nyomán *feszült figyelemmel* kísérik az érdekességeket; a *megbélyegez*, *pellengérre állít* és *meghurcol* kifejezések mind régi büntetésekre vezethetők vissza, csakúgy, mint a *pálcát tör felette*, vagyis véleményt mond róla, amit a régi bíró is megtett, amikor a halálos ítélet meghozatalát követően egy pálcát három darabra törve ejtett az elítélt lába elé, jelezve, hogy nincs mit tenni az ügyben.³¹

A büntetőjogi szaknyelv a köznyelvvvel együtt fejlődik, figyelemmel van annak változásaira és trendjeire, de jellegéből és funkciójából adódóan az állandóságot képviseli. A büntetőjogi terminológia fejlesztése során figyelemmel kell lenni a büntetőjog céljára, a hazai és nemzetközi jogalkotási trendekre, a szabályozandó társadalmi viszonyok sajátosságaira és változásaira. A változtatás azonban nem lehet öncélú, gyakori és váratlan – a terminológia gondozása tudatosságot, megfelelő tájékozottságot és tervszerűséget igényel.

³⁰ A jogi szaknyelvről lásd: SZOTÁK Szilvia: Társadalmi különbségek, közérthetőségi dilemmák – A közérthetőségről szociolingvisztikai megközelítésben. *Jog – Állam – Politika*, 2021/1, 89–102.

³¹ TOLNAI Vilmos: A régi büntetőjog néhány nyelvi maradványa. *Belügyi Szemle*, 2015/10, 87–94.